

Emberi Erőforrások Minisztériuma
REB-16-2-KUT-0019 támogatásával készült
Dr. Molnár László

Az Őrvidéki református magyarság

I. Az őshonos magyarság rövid története

1.A kisebbségi lét jogi környezetének kialakulása: Burgenland és az ott élő népcsoportok

1.1. Történeti adottságok

Burgenland (magyarul Őrvidék, horvátul Gradišće) Ausztria hét szövetségi tartományának egyike, amely földrajzi, táji és településszerkezeti alapon három részre osztható, követve az 1921-ben elcsatolt magyar vármegyerezsek szerkezetét. Ennek megfelelően a tartomány északi része az egykori Moson vármegye nyugati sávja a Fertő-zuggal és a Fertő-tó térségével; középső része a valamikori Sopron vármegye nyugati széle *Kismarton (Eisenstadt, Željezno)* tartományi és *Felsőpulya (Oberpullendorf, Gornja Pulja)* járási központtal; valamint déli része a Vas vármegyétől elvett Őrség nyugati sávjával *Felsőőr (Oberwart, Zgornja Borta)* járási központtal.¹ A tartomány német neve Burgenland első tartományfőnöke – Alfred Wallheim – javaslatára született, a hajdani magyar vármegyék német neve: Wieselburg (Moson), Ödenburg (Sopron) és Eisenburg (Vas) alapján. Mindháromban szerepel a várat jelentő Burg szó, így lett Burgenland, azaz fordításban „Várvidék“, vagy „várak földje“ amelyet ebben a formában magyarul senki nem használ.

A burgenlandi magyar és horvát közösség története időben jóval korábbra vezet vissza, mint Burgenland tartomány 1921-es megalakulása, ugyanis az itt élőket olyan tartós kötelékek fogják össze, mint a közös nyelv és kultúra, illetve az eredetnek és a leszármazásnak a kora újkorig, esetleg a középkorig visszanyúló eseményei és mítoszai (Yuval-Davis 2005. 90-91.).

A vizsgált területen már a honfoglalás után Felsőpulya, a mai közép-burgenlandi város és járási székhely a magyarok által lakott település volt két szomszédjával, *Közép- és Alsópulyával (Mittel- und Unterpullendorf, Dolnja Pulja)* együtt. Felsőpulya kiváltságos

¹ A Moson-vidék, különösen a magyar-osztrák határ menti települések viszonyáról részletes elemzés készült: Baumgartner, Gerhard – Kovács Éva – Vári András: *Távoli szomszédok. Jánossomorja-Andau 1990-2000*. Regio Könyvek, Budapest, 2002.

helyzete az Árpád-kor óta adatolható. Az államalapítástól kezdve királyaink a gyepű őrzésére külön határőr-katonaságot rendeltek figyelők (*speculatores*) és íjászok (*sagittares*) személyében. Ezek és utódaik különféle kiváltságokat nyertek szolgálataik fejében: szabadságjogokat kaptak, mentessé váltak mindenekelőtt a jobbágyi terhektől. A későbbi örvidéki kismesek, így a pulyaiak is (*nobiles de Pula*) e határőrök leszármazottai voltak.² Felsőpulya két lépcsőben vált várossá az újkorban. Az 1848-as szabadságharc után a Csáva/Stoob-patak és a Rábca völgyében lévő 37 község járási székhelyévé jelölték ezt az akkoriban körülbelül 750 lakosú falut. Viszont járási székhelyként már a 19. században távíróállomást és postahivatalt, majd 1908-ban vasútvonalat kapott.³ A második lépcső 1921 után következett. Ausztriához csatolva a két háború között Felsőpulya megőrizte lokális központ jellegét, mivel immár országhatár választotta el a terület valódi központjától, Soprontól. A városiasodás elkerülhetetlen volt, hiszen Sopron pótlására Kismartonnak, Felsőpulyának, Felsőörnek önmagából kellett regionális központot kifejlesztenie.

A Pinka-folyó partján fekvő *Alsóőr* és *Felsőőr*, valamint a szomszédságukban lévő *Órisziget* és *Felsőlövő* településeken az oklevelek szerint már az államalapítás előtt határőr feladattal ellátott íjászok éltek. Szent László külön törvénnyel rendelkezett róluk *custos*, *speculator* néven említve őket, megerősítve már addig is élvezett kiváltságaikat, melyek közül a legfontosabb kismemesi közösségi státuszuk, a *communitas nobilis*, melynek intézményét csak 1922-ben számolták föl.⁴

Az 1938-45 közötti időszak jelentős számbeli veszteséget okozott az itt élő lakosságnak is, és jelentősen csökkent a kisebbségek létszáma. Az Anschluss után Ostmark tartománnyá változott, megszállt Ausztriában bevezetett zsidóellenes törvények a Burgenlandban élő, nagyrészt a magyar kultúrához és nyelvhez kötődő zsidókat sújtották, akiket megfosztottak vagyonuktól és elűzték Ausztriából. „Kiűzésükkel a burgenlandi magyar népcsoport elveszítette polgári és értelmiségi rétegének nagy részét” (Baumgartner 2008b.). A második világháború alatt pedig több ezer tartományi lakos – köztük számos magyar és horvát – esett el a fronton, vagy került hosszú évekre hadifogságba.

² Maga a Pulya településnév a borsmonostori apátság számára II. András király által 1225-ben kiállított kiváltságlevélben tűnik föl először latinul *Pula maior et minor*, azaz *Nagy- és Kis-pulya* formában. A magyar nyelvű Felpula elnevezés először 1378-ban bukkan fel, a német Pullendorf pedig 1392-ben Sopron város egyik oklevelében. Vö. Herényi István: *Magyarország nyugati végvidéke*. Argumentum, Budapest, 1999. 371.

³ Felsőpulyáról helytörténeti tanulmány is született. Dr. Bedécs Gyula, a győri Révai Miklós Gimnázium tanára diákjaival 1990 nyarán gyűjtött Burgenlandban az Országépítő Alapítvány ösztöndíjának támogatásával. Vö. Dr. Bedécs Gyula: *Magyar sors Felsőpulyán 1921-1990*. Felsőpulya, 1990.

⁴ Az első említés 985-ből való a gyepűelvéen élő örökről. Az Árpád-házi királyok alatt elnyert kiváltságaikat, mint királyi örök (*speculatores nostri*), valamint vám- és harmincadszedő hely rangjukat Károly Róbert 1327-ben erősíti meg. Vö. Herényi István: I.m. 304.

Az 1950-es évektől egyre gyorsuló ütemű modernizáció következtében, a hagyományos közösségi összetartó struktúrák felbomlásával a továbbtanuló magyar és horvát fiatalok jelentős számban elvándoroltak, és legtöbb esetben – az érvényesülés érdekében – nyelvet is cseréltek (Baumgartner 2008a. 115.).

A magyar nemzetiség létszámát 2012 után az osztrák nyilvánosságban mintegy 40 000 főre becsülik, és a legnagyobb létszámú autochton (őshonos) népcsoportként tartják számon. Az ausztriai magyar szervezetek becslése szerint az országban élő és önmagukat magyarnak vagy magyar származásúnak valló személyek száma 60–70 ezer fő is lehet. Hivatalos és pontos adatok erre vonatkozóan hiányoznak. Ami a horvát népcsoportot illeti, 1991-ben még 19019 jelölte meg érintkezési nyelveként a horvátot, 2001-ben ugyanez a szám 17330 volt, ami a tartományi népesség 6,5 százalékának felel meg. A horvátok létszáma saját közösségük becslései alapján 30 000 fő. A legutóbbi népszámlálás 2011-ben volt, ám ekkor nem gyűjtöttek adatokat a populáció anyanyelvére vagy etnikai identitására vonatkozóan. 2001-ben volt az utolsó olyan népszámlálás, ahol a nyelv kérdése valamilyen módon megjelent a kérdőívekben, ám ellentétben más országokkal, nem az anyanyelvre kérdeztek rá, hanem a leggyakrabban használt nyelvre, amit az illető a barátaival, családjával való kommunikáció során használ (Berényi-Kiss 2012). Valószínűleg mind a magyar, mind a horvát létszámárányokon hosszú távon sokat módosíthat a 2011-től érvényes szabad munkavállalás lehetősége, valamint Horvátország EU-tagdá válása is.

1.2. A kisebbségvédelem törvényi háttere Ausztriában

Habár van olyan nézet, mely szerint Ausztriában a kisebbségvédelem a 19. század vége óta jogfolytonos, és jellemző rá a kisebbségi jogok bővítése és védelme, és mindez a jogtörténet tanulmányozása alapján igazolható, számosan úgy vélik, a gyakorlatban azonban mindezen jogi gondoskodás végrehajtása nem mindig volt hiánytalan (Vogel 2001.). Példázza ezt a második világháború után az 1955-ös osztrák államszerződésnek azon része, amely a szövetségi alkotmány 149. cikkelye értelmében alkotmányos jogerővel bír. A cikkely a kisebbségvédelem tárgyaként csak a szlovén és a horvát kisebbséget jelöli meg, a magyart nem. Ennek oka az volt, hogy a második világháború után Jugoszlávia igényt támasztott Karintia egyes területeire. A nagyhatalmak ezt nem fogadták el, ellenszolgáltatásként Ausztriának azonban biztosítania kellett a szlovén és horvát kisebbség jogait (Vogel 2001.).

A régi társadalmi, kulturális struktúrák regenerálódásának a náci uralmat követően nem tett jót az 1945-öt követő tízéves szovjet megszállás sem, így az 1950-es évek közepén

egy felnőtt nemzedékében megfogyatkozott, az anyaországtól elszigetelt magyar kisebbség lépett az újjáépülő Ausztria világába számottevő értelmiség és érdekérvényesítő eszköztár nélkül. Ez utóbbira jellemző példa, hogy a helyi magyarság jogfosztását elrendelő náci törvényeket a demokratikus, modern Ausztria csak 1975-ben érvénytelenítette. Az 1976-os népcsoporttörvény a magyarok számára jelentős javulást hozott: először ismerték el őket etnikumként (Holzer – Rainer 1997.). Helyzetük továbbra is ambivalens maradt, amit az is bizonyít, hogy kisebbségi jogaikat csak Burgenlandon belül gyakorolhatják. Vagyis, ha más szövetségi tartományba költöznek, ezeket a jogokat elvesztik az 1955-ös államszerződés és az 1976-os törvény szerint.

Az 1976-os népcsoportjogi törvény mellett – amely először ismerte el a magyarokat népcsoportként és rendelt ehhez sajátos kritériumokat és jogokat – az osztrák szövetségi kormány 2000-ben hozott két rendelete emelendő még ki a magyar kisebbség szempontjából. Ezek egyike „a magyar nyelvű topográfiai jelzések kifüggesztését és a magyar nyelv hivatalos használatát írja elő Felsőpulya (Oberpullendorf), Felsőőr (Oberwart), Órisziget (Siget in Wart) és Alsóőr (Untervart) körzetekben és községekben” (Vogel 2001. 207.). E törvénykezési folyamatot zárta le 2000 augusztusában az osztrák parlament döntése, amelynek nyomán módosították a szövetségi alkotmány 8. cikkelyét, melyben a német nyelv államnyelvként való kinyilvánítása mellett az osztrák állam a közigazgatás minden szintjén elismeri és támogatja az (1976-os törvény által meghatározott) őshonosnak tekintett népcsoportok nyelvét, kultúráját, ennek fennmaradását. Jogi szempontból ezzel a gesztussal lett teljes az osztrák kisebbségvédelmi törvénykezés (BRÖ 2000).

A kérdéskör másik oldala, hogy az említett jogi rendelkezések kedvezményezettjei mennyire tudnak élni törvény biztosította lehetőségeikkel a mindennapok gyakorlatában. Ez már függ az adott népcsoport szervezetségi fokától, intézményeik tényleges működésétől, illetve számos olyan elemtől, melyek nehezen mérhetők és talán egyáltalán nem számszerűsíthetők, legfeljebb reduktív módon, a jelenségből következtethetünk vissza az okra.

2. Kisebbségi intézményrendszer, civil szervezetek

2.2. Nemzetiségi önszerveződés, intézmények 1945 után

A törvényi háttér hiánya és késlekedése miatt az ausztriai magyarok sokáig hátrányosabb helyzetben voltak az itt élő horvátokkal szemben. A horvátok települései – ellentétben a magyarság évszázadok óta szigetszerűen élő falvaival – összefüggő, egymással rendszeresen érintkező láncolatot alkotnak az osztrák-magyar határ mentén elhúzódva a Fertő-tótól Közép-Burgenland déli részéig (Gaál 1988.). A fentebb említett, második világháború utáni jugoszláv területi igények kompenzálásaképpen biztosított délszláv nemzetiségi jogok mellett az egykori Jugoszlávia a hidegháborús időszak kedvezményezettje is volt a Nyugat szemében, hiszen az orosz birodalmi aspirációkkal szembeszegülő politikája miatt Tito kommunista rendszere a vasfüggöny nyugati oldalához sorolódott. Ezért a burgenlandi horvátok kapcsolattartása anyaországukkal nem okozott különösebb nehézséget az 1950-es évek második felétől, hiszen szabadon utazhattak Jugoszláviába, mint ahogy az ottani horvátok is Ausztriába.

Eközben Magyarország Ausztria felé éppen ebben az időszakban, a 40-es évek végén húzta föl a vasfüggönyt: létesített nyugati határán aknazárat, majd óriási költséggel, az 1960-as évek második felétől szögesdróttal kombinált elektromos jelzőrendszert. Csupán az 1960-as évek végén konszolidálódott a *Kádár und Kreisky* „K.u.K.-szisztémájában” az egykori két monarchiabeli tagállam viszonya. Ez azonban keveset jelentett a burgenlandi magyarságnak, hiszen például a Kádár-rendszer eseménytörténetét végigtekintve nyoma sincs a magyar-osztrák kapcsolatokban a rájuk való utalásnak sem. Mindez nem különösebben meglepő, ha ezeket a Kádár-rendszer határon túli magyarságot illető stratégiájába illesztjük. Csupán az 1980-as évek végétől történt meg a magyar kisebbség létének gyakorlatban is érvényesülő elismerése olyan eszközökkel, mint a magyar nyelvű rádió- és televízióadások beindítása, illetve a magyar nyelvű oktatás bevezetése a felsőőri Szövetségi Kétnyelvű Gimnáziumban és a felsőpulyai Pannon Gimnáziumban. A magyar nyelv a tartományban másutt csupán szabadon választható tárgy, magyartanár-képzés pedig nincs Burgenlandban.

A burgenlandi magyarság intézményei az 1960-as évek végétől jelentek meg. 1968-ban hivatalosan megalakult a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület (rövidítve BMKE), Felsőőr székhellyel. Az első elnök az alsóőri származású Moór János iskolaigazgató lett, alelnöknek pedig az őriszigeti születésű Szeberényi Lajos gimnáziumi tanárt választották. A BMKE későbbi elnökei voltak többek között: Szeberényi Lajos, Tölly Julianna, majd dr. Plank József.

A BMKE 1968-tól jelentette meg az *Őrség* című lapot. E lap fokozatosan folyóirat jellegűvé vált, s a hírközlés szerepét átvette az *Őrvidéki Hírek*, amelyet korábban ritkábban, az 1990-es évek elejétől kéthavi rendszerességgel ad ki az egyesület. 1993-ban indította útjára

a kultúregyesület a *Hírhozó* című, kizárólag magyar nyelvű gyermeklapot. Ez a lap 2005-ig a tanév minden hónapjában megjelent, s az egyesület eljuttatta az iskolákba is, így hozzájutott minden olyan diák, aki Burgenlandban szervezett magyartanításban részt vett. A *Hírhozót* felváltotta a *Napocska* című gyermekújság, mely 2005 tavaszától 2010 nyaráig a tanévben havonta egyszer jelent meg. 2011 tavaszától a kéthavonta megjelenő *Minimulti magyarul* című kiadványt a Burgenlandban magyarul tanuló általános iskolás diákok számára bocsátja rendelkezésére az egyesület.⁵

Burgenlandban 1945 után hosszú évtizedeken keresztül nem lehetett kapni a boltokban magyar nyelvű könyveket. A helybéli magyarság szellemi vezetői ezért az 1960-as évektől könyvtár létrehozására törekedtek. A könyvtár alapjául az a könyvanyag szolgált, amelyet a Bécsi Magyar Kultúr- és Sportegyesület a BMKE számára ajándékozott. A kultúregyesület saját könyvállománya elhelyezésére 1973-ban hivatalos szerződésben kibérelte Alsóőr községtől a községháza két helyiségét. 1975-ben megalakult az ún. Alsóőri Érdekközösség, amelyet a könyvtár fenntartására hozott létre négy jogi személyiség: a BMKE, Alsóőr község, az Alsóőri Római Katolikus Plébánia és az Alsóőri Népművelő Egyesület.

A könyvtár 1999-ig működött a BMKE részfinanszírozásában. Akkor merült fel a gondolat, hogy ezt az intézményt korszerűsíteni szükséges, illetve a könyvek és egyéb kiadványok mellett számítógépekkel, híradástechnikai eszközökkel felszerelt médiaközponttá kellene alakítani. Azonban az átalakítás költségeire csak a működtetés garntálása mellett lehetett pályázni. Ezt a BMKE nem tudta vállalni, s átadta az üzemeltetést a megalakuló fejlesztési társulatnak (a továbbiakban Magyar Média és Információs Központ, MMIK, németül Ungarisches Medien und Informationszentrum, UMIZ). A későbbiekben Galambos Iréneusz plébános, majd a munkát a 2000-es évek elejétől fokozatosan átvevő, helyi születésű Kelemen László vezetésével a központ kibővítette tevékenységi körét a magyar nyelvterületről érkező előadói csoportok, művészek, tudományos kutatók fogadásával, általuk tartott előadások szervezésével, és az alsóőri Öreg Iskola épületébe költözött. Később az MMIK a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával a 2000-es évek közepén létrehozta az Imre Samu Nyelvi Intézetet (ISNYI), amely a helyi kutatókon kívül magyarországi, hovátországi, szlovéniai tagokból áll, és rendszeresen szervez tudományos konferenciákat.

Felsőpulyán 2003 áprilisában alakult meg a Közép-Burgenlandi Magyar Kultúregyesület (KBMK). A KBMK a későbbi évek során folyamatosan növelte tagságát, és

⁵ Forrás: <http://www.bukv.at/index.php?id=about&L=1>

rendszeressé tette Felsőpulyán is a magyar nyelvű művészeti és tudományos eseményeket. Harminc év szünetet követően 2005-ben ismét megrendezték a Felsőpulyai Magyar Búcsút, 2006-ban pedig *Pulyai Krónika* címmel fényképekkel illusztrált helytörténeti előadáson vehettek részt az egyesület tagjai és szimpatizánsai. A KBMK körében ténykedő Karal Viola középpulyai zenetanár a szerzője annak a 2007-től megjelenő háromnyelvű (magyar, német és horvát) gyermekkönyv-sorozatnak, amely óvodások és kisiskolások számára készült, és elsősorban dalokat, mondókákat tartalmaz.

2.3. A kisebbségi oktatási rendszer Burgenlandban

Ausztriában az óvodákkal kapcsolatos rendeletek megalkotása a tartományok feladatkörébe tartozik. 1989 és 1994 után 2002. júliusában kiadták a ma is aktuális burgenlandi óvodatörvényt, amely heti 6 óra helyett 9 órában határozza meg azt a minimális óraszámot, amelyet a kisebbség nyelvén tartott foglalkozásokra kell fordítani. A törvénynek azt a pontját sérelmezik a kisebbségek, amely kimondja, hogy a kétnyelvű óvónőnek két éven belül le kell tennie mindkét nyelvből a nyelvvizsgát. A törvény lehetővé teszi azt is, hogy a bölcsődékben és a napközi otthonokban is tanítsák a kisebbségi nyelvet. Az 1994-es kisebbségi iskolatörvény egész Burgenlandban biztosítja a kétnyelvű oktatást, ha a szülők legalább 25 százaléka ezt kívánja. A kisebbségi nyelv választható tantárgyként való oktatásához a diákok minimális létszámát 25-ről 8-ra csökkentették, de egy már működő csoport akár 5 bejelentett iskolással is folytathatja a munkát. 1992/93-ban a négy magyar tannyelvű óvodában 35 gyereket neveltek. Felsőpulyán 2000-ben kb. 75-80 gyerek tanult játékosan magyarul heti 20 órában, noha a törvény a 9 óra minimumot teszi kötelezővé.

Az általános iskolában az 1998/99-es tanévtől van arra lehetőség, hogy az 1-4. osztályban a gyerekek idegen nyelvként tanulják a magyar nyelvet heti 2–3 órában. Beiratkozáskor jelezni kell ezt a szándékot, s ha a gyerekek vállalták a magyar nyelv tanulását, akkor azt négy évig kötelezően tanulni kell. Hasonló a helyzet a felső tagozatban is: az osztály fele horvátot, másik fele magyart tanulhat heti 4 órában. Két kétnyelvű elemi iskolában és kilenc magyar alternatív tantárgyú elemi iskolában 50 gyerek tanult két nyelven, és 170 választotta alternatív tantárgyként a magyart. Burgenlandban napjainkban egyetlen kétnyelvű elemi iskola létezik Alsóőrött, és 21 további elemi iskolában oktatják a magyart. A huszadik század végének geopolitikai átalakulásai ezen a téren is hatással lehettek, hiszen például 1989-ben az általános iskolákban 525-en tanultak horvátul és 79-en magyarul. 2001/2002-ben viszont már 660 diák tanult magyarul és 520 horvátul.

Az 1962-ben alapított felsőpulyai gimnáziumban 1987-ben indították el azt a horvát-magyar nyelvű ún. „pannon osztályt”, amelyben a diákok heti 3 órában tanulhatják anyanyelvüket idegen nyelvként. A Felsőöri Kéttannyelvű Gimnázium magyar diáklétszáma az 1990-es évek elejétől folyamatos gyarapodást mutat. 2002-ben heten érettségiztek magyarból. Ettől az évtől a nagymartoni (Mattersburg) kereskedelmi is akadémián bevezették a magyar nyelv tanítását.

Összességében elmondhatjuk, hogy az ausztriai kisebbségek az anyanyelvet „idegen” nyelvként tanulják átlagosan heti 2-3 órában. Bár a statisztikai adatok fellendülést mutatnak, gyarapszik a kisebbségi nyelvet tanulók száma, a jelenleg biztosított oktatási rendszer mégsem alkalmas sem a nyelvelsajátításra, sem a kulturális kötődés megerősítésére, sem az asszimiláció lassítására (Szoták 2001).

2.4. A nemzetiségi média Burgenlandban

A média az oktatás mellett az az intézmény, amely a kisebbségek életében szintén meghatározó szereppel rendelkezik. Ausztriában az ORF-nél (Österreichischer Rundfunk, állami, közszolgálati Osztrák Rádió és Televízió) a horvát és szlovén kisebbségnek önálló szerkesztősége van, és az adó a kisebbségek számára is elfogadható percidejű adásokat sugároz. Az ORF burgenlandi stúdiója 1979 óta naponta jelentkezik tematikus magazinmússorral a horvát kisebbség számára. Az ORF burgenlandi szerkesztősége 1989 április 2. óta heti rendszerességgel félórás televízióműsort sugároz *Dober dan Hrvati* címmel.⁶

1984-ben közvetítették az első magyar rádióműsort „Magyarul Burgenlandban” címmel a tartományi rádió hullámsávján. A magyarok a horvát szerkesztőségen belül kaptak helyet a 2000-es évek elejéig. A Burgenlandi Magyarok Kulturális Egyesülete 2000-ben Felsőpulyán közzétett sajtónyilatkozatában sérelmezte a burgenlandi magyarsággal szemben tanúsított bánásmódot. Követelték a heti félórás magyar nyelvű rádióadás bővítését, valamint azt, hogy az ORF horvát nyelvű hírei után naponta három alkalommal hangozzék el öt perces magyar nyelvű híradás, valamint legyen naponta egy önálló húsz perces magyar nyelvű rádióadás. Követelték azt is, hogy havi rendszerességgel, minden hónap első vasárnapján sugározzanak magyar nyelvű tévéadást (az eddigi évi négy alkalom helyett), valamint egy magyar nyelvű szerkesztőség létrehozását is megfogalmazták. A követelések a későbbi években részben megvalósultak. Jelenleg az ORF regionális csatornája *Adj’Isten magyarok*

⁶ <http://volksgruppen.orf.at/kroaten/stories/ondemand/>

című televíziós magazinműsorával egy évben hat alkalommal jelentkezik. Műsorukban a burgenlandi és a bécsi magyarság politikai, közéleti és kulturális témáival foglalkoznak. Az ORF Burgenland naponta tudósít a Burgenlandban és Bécsben élő magyar népcsoporttal kapcsolatos eseményekről. A hírek magyar nyelven hétfőtől vasárnapig 18.55-19.00 között hallhatók, tehát az adásidő nem változott, csupán egy nappal bővült. Ezen túlmenően szombatonként 19.30-tól harmincperces *Magyar magazin*, vasárnaponként pedig *Színes kultúránk* címmel harmincperces kulturális műsor hallható.

Fontos fejlemény, hogy a horvát és magyar nyelvű rádió és televízióadások a 2000-es évek közepétől elérhetők internetről is, és így bárki bárholonnan meghallgathatja, illetve megtekintheti ezeket, a sugárzás idejétől és lakóhelyétől függetlenül. Ez a lehetőség az anyaországból érdeklődők mellett elsősorban a szórványban élők számára nyújt korábban nem tapasztalt előnyöket.

Intézményi oldalról ennek a lehetőségnek a fejlesztése jegyében indult az ORF TV-Thek 2010-ben. A legújabb video-archívumot „Burgenland történelme“ címmel 2015. március 25-én mutatták be az ORF B kismartoni székházában. Az archívum mindenki számára hozzáférhető, de cél, hogy az iskolai történelemoktatásban is alkalmazásra kerüljön. Az ORF TV-Thek archívumában az alsó-ausztriai történelmi archívumot követően a burgenlandi a második „tartományi történelmi archívum.“ Bárki számára, bárhol a világon, ingyenesen, korlátlan ideig hozzáférhető. A Burgenlandi Iskolatanáccsal és a „Lernen mit System/Szisztematikus tanulás“ projekt támogatásával létrejött archívum célja, hogy a diákok számára változatossá tegye az iskolai tanórákat, a pedagógusok pedig a kereső funkcióval pillanatokon belül megtalálják a kívánt riportot, dokumentációt. Burgenland történelméhez kapcsolódóan 2015 tavaszán 134 videó szerepelt az archívumban, hat kategóriába felosztva: politika, történelem, panoráma, természet, kultúra és népcsoportok. A népcsoportok címszó alatt magyar, horvát és roma riportok is találhatóak. A magyar riportok között őriszigeti, alsóőri, felsőőri, felsőpulyai és nagymartoni archivált anyagok is rendelkezésre állnak.⁷

3. Az őrvidéki magyarság identitás-formáló és asszimilációs folyamatai

3.1. A személyes és a kollektív identitás

⁷ <http://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/2701923/>

Mind a személyes, mind a kollektív identitás kérdésköre kapcsán szükséges megjegyezni, hogy az identitáshoz is történetileg változó jelentések, értelmezések és elvárások kapcsolódnak. Emellett különféle elméleti megközelítésmódok ismeretesek, melyek a kutatási előismeretek és célok függvényében kerülhetnek alkalmazásra. Ezek tárgyalása, érdemi bemutatása meghaladja ennek a tanulmánynak a kereteit,

A modernt megelőző társadalmak a rokonság alapvető strukturáló elvére épülnek. Ezek a szerveződési módok nem tűnnek el a modern korban, hanem továbbélnek, és számos mai közösségnek – mint amilyen az itt tárgyalt őrvideki magyar és horvát kisebbségek is – a keretüül szolgálnak. Ezekben a társadalmakban a személyes identitás majdnem kizárólag közvetlen, ismerős, szisztematikusan kapcsolódó viszonyok között alakul ki. Az egyén úgy érezheti, hogy közvetlen társas kapcsolataiban másokkal, azonos szociális realitásban él. Az én stabilitásához nagymértékben hozzájárul, hogy a rokonsági rendszerek, mint kapcsolódások egy individualizált, állandónak tűnő, szubjektíve jelentéssel telített szimbolikus univerzum elemeiként artikulálódnak (Luckman 1984.)

A személyes identitás kimunkálására irányuló törekvések bár mindig egyéniék, azonban az elbeszélő mindig egy kulturális, nyelvi minták által meghatározott tapasztalati mezőn belül végzi el ezt a feladatot. „A nyelv elsajátításával nem pusztán egy kultúra tagjává válunk, hanem ezáltal vesszük birtokba saját szelfünket is” (Kovács 2008. 19.). Ez viszont összefügg azzal, hogy az egyes emlékezetmódok fölötti átfogóbb formák, mint például a kommunikatív és kulturális emlékezet alakzatai, az egyéni elbeszélések számára valamifajta preformatív jelleggel rendelkeznek. Az egyéni élet és a társadalmi lét közötti átjárást és kölcsönhatást ezeknek a szövegszerúsége, a kultúrába mint alapszövegbe ágyazott mivolta teszi lehetővé. Ennek megfelelően az egyéni, közösségi vagy hatalmi törekvések sem mások, mint jelentések létrehozására és érvényességének elismertetésére irányuló eljárásmodok.

Az identitást koherenciára való törekvése mellett a mások felé irányulás, ezen belül pedig az elismerésre való törekvés jellemzi, és az önfogadás vágya vezérli. „A személyes önfogadás kérdéseivel szervesen összefüggnek azok a problémák, hogy vajon mások elismernek vagy nem ismernek el valakit. (...) Nem csupán arról van szó, hogy mások nem annak tekintenek bennünket, akik szerintünk valójában vagyunk, vagy elnyomnak bennünket azért, amit gondolnak rólunk. Azért kerülünk szembe az elismerés problémáival, mert a társadalmilag fenntartott diskurzusok elkerülhetetlenül alakítják azt, ahogyan magunkra tekintünk, és ahogyan – különböző mértékű gyötrelmek és feszültségek árán – megalkotjuk önmagunkat” (Calhoun 1994. 104-105.).

Az így vázolt folyamat többirányú, nem csupán az egyéntől a társadalmi diskurzusok felé irányul, hanem fordítva is van áramlás, illetve a társadalmi és kulturális mezők diskurzusai között is megtalálhatjuk ezt. Ennek manifeszt példái a kommunikatív és kulturális emlékezet monumentumai és helyszínei. Egy lokális térben ilyenek például a háborús áldozatok emlékművei, a tájházak, falumúzeumok, nemzetiségi intézmények, de ide érthetőek a kétnyelvű helységnevé- és utcatáblák is.

3.2. A lokális identitás néhány összetevője

Az identitással kapcsolatban fontos kiemelni azt a történeti adottságot, hogy a burgenlandi magyarok és horvát népközösségek azonosságtudata eltér az anyaországitól több tekintetben is. A modern nemzettudat kialakulása már nem érintette őket, hanem azonosságuk – ahogy fentebb említettük – a régiség világából öröklött, rendies, illetve vallási alapú, amihez képest másodlagos az anyanyelvhez való viszony tudata. Az újonnan megszervezett osztrák tartományban élő magyarok és horvátok között még sokáig érvényesült a régies szemlélet, mely szerint meghatározó tényezőnek a vallás, illetve a társadalmi rang számított. Így magyarázható az a jelenség, hogy a három, magyarok lakta őrségi település eltérő felekezeti hovatartozása miatt (Felsőpulya, Középpulya és Alsóőr római katolikus, Órisziget evangélikus, Felsőőr református) szándékosan elkülönült egymástól a reformációt követő évszázadokban, és ez így maradt az osztrák fennhatóság alatt is. A házasodni készülő fiatal inkább választott azonos felekezetű horvát vagy osztrák jövendőbelit, mint más egyházbéli magyart. Továbbá a két Pulyán az eltérő rendi státusz alapján való megkülönböztetés uralkodott még a két háború között is. A nobiles felsőpulyai nem keveredhetett a szellérutód középpulyaival, pedig mindkét település lakói katolikusok voltak. Tehát a burgenlandi magyar népcsoportokban két ok játszott közre abban, hogy nem alakulhatott ki a tényleges összetartozás érzése: ezek a vallási inhomogenitás, illetve a heterogén társadalmi szerkezet.

3.3. A helyi magyar nyelvjárások sajátosságai

Különböző magyar nyelvváltozatok éltek és részben a mai napig is élnek a térségben. A Közép- és Dél-Burgenlandban beszélt magyar nyelvjárás sajátossága, hogy a 17. századi állapotot őrzi, hiszen ezek a nyelvszigetek ekkor szakadtak el a magyar nyelvterület központi részétől. A Fertő-zugban élő egykori majorságok magyar nyelvű lakói egy másik, újabb,

nyugat-dunántúli nyelvjárást beszéltek. Ezek mellett éltek a térségben olyan városi rétegek, elsősorban *Nagymarton (Mattersburg)*, *Kismarton (Eisenstadt/Željezno)* és *Ruszt (Rust/Rušta)* városokban, akik különböző arányban beszélték az itt élő népek nyelvét, annak irodalmi vagy helyi változatát, esetleg mindkettőt az irodalmi magyar mellett. A német és a magyar köznyelvet egyaránt jól beszélők egyik jellegzetes rétegét a német, horvát, zsidó származású magyarón (magyar érzelmű) csoport tagjai képezték, akik az előző századfordulón azonosultak a magyar identitással, és számukra a magyar nyelv a polgári kultúrát szimbolizálta (Baumgartner 2008a.). „1921 után a magyar és a német nyelv ’helyet cserélt,’ mivel a német vált a tartomány hivatalos nyelvévé. Ezzel azonban a magyar nyelv nem veszített automatikusan presztízséből, sőt megőrizte korábbi rangját, dacára annak, hogy a húszas években az új burgenlandi tartományi kormány valóságos hadjáratot indított a magyar nyelv hivatalos használata ellen” (Baumgartner 2008a. 120.). Az örvidéki, Sopron környéki és fertő-zugi magyar nyelvjárások sok vonásban különböznek egymástól, azonban mindegyik a nyugat-dunántúli magyar dialektusnak a része. Sajátosságait többet kutatták az elmúlt évszázadban, például Imre Samu nyelvész. Gaál Károly, a Bécsben élt néprajzkutató és antropológus még az 1960-as évek első felében a Fertő-zugban, Közép- és Felsőpulyán, illetve az Őrségben egyaránt gazdag magyar folklórányagot gyűjthetett, de mindez néhány évvel később, az azt őrző generáció kihalásával valóban archív anyaggá vált. (Gaál Károly gyűjtéseit az 1980-as évek végén Szombathelyen két különálló kötetben kiadták, lásd bővebben a Bibliográfiában).

Gaál Károly könyvéből való a következő elbeszélő élőnyelvi szöveg:

„Asztot a lidércet. Én láttam. Én is láttam két hosszút. Mogy mongyam, négy méter hosszú. Röpűt a levegőbe, mint egy fűrészfa. Röpűt a levegőbe. És utána csinál ezer meg ezer csillagot. S ugi alul eltűnt ám. Hogy most vüszli a pénszt. Az bedobgya, a kíménybe vüszli a pénszt. De az suhogott. Az úgy suhogott, amikor mi láttuk. Én egyet láttam kilencszázhuszonhétbe. Íféltájba vót. Itt vótam a Tóth Liszkáná. Mikó hazagyüvök, gondútam, kimegyek az útra, eszivok egy cigarettát. Ecce csak hallom, mintha szél kezdene fujni, meg künn a Pongrác [dülőnév] má úgy kezd világosodni. Mindig nagyobbban, mindig nagyobbban. Ecce csak átröpűt. De benn a Csaritán [dülőnév] mindent lehetett látni. Ojjan világosan. Beszalattam hama. Miska, mondom, gyere, kő fe. Mondom, itt valami röpül. Nem tom, micsoda. Mire Miska kigyütt, má csak az uttyát láttuk, meg ezer, meg ezer csillagot.” (Gaál 1998. 243.)

Ugyanakkor a mai, itt beszélt magyar nyelv számos, az osztrák helyi dialektusban honos szót is átvesz, amelyet a magyar nyelvtan szerint használ. Ezt a jelenséget a

nyelvészetben *kontaktusosságnak* hívják. A következő mondat egy burgenlandi étteremben hangzott el magyarul beszélők között:

„A köllner elfelejette a kaisermischungot.”

Hogy a nyelv elválaszthatatlan a társadalmi és kulturális tapasztalástól, és a három tulajdonképpen azonos (erre az összefüggésre a fejezet záró szakaszában visszatérünk), azt jól bizonyítja, hogy ennek a fentebbi mondatnak a szavait csak részben lehet azonnal lefordítani magyar megfelelőkre. A „Kaisermischung” egy Ausztriában elterjedt koktélféle neve, amely fehérbor és az Almdudler nevű szénsavas üdítőital keveréke. A helybéli magyarok egy felmérés során, amelyben a feladat e szó lefordítása volt, maguk alkottak magyar megfelelőt (császárkevert, császárfröccs), vagy adtak meg helyettesítő magyar kifejezést (fröccs, hosszúlépés). Az ilyen és hasonló példák mutatják, hogy „a kölcsönzés természetes folyamat a kétnyelvű közösség nyelvhasználatában” (Szoják 2008.).

Imre Samu nyelvész, aki ezen a vidéken született, meg volt győződve róla, hogy az őrvideki magyar dialektus az erős német nyelvi, szókincsbeli hatás mellett is „nagyon érdekes, teljesen egyedi szín a magyar nyelvjárások sokaságában” (Imre, 1971. 142.). A nyelvhasználati szokások vizsgálata nyomán arra is fény derült, hogy a helyi magyarság elsősorban a családi szinten, valamint a bizalmas nyelvhasználatban részesíti előnyben a magyar nyelvet. Ez az összefüggés általában minden nyelvi szórványban előre igaz, így Ausztriában a Bécsben élő magyarokra is vonatkozik, természetesen a településtípusok adta különbségek (nagyváros, község) figyelembevételével (Csiszár 2008.).

4. A kisebbségi lét és a határ narratívái és diskurzusai

4.1. A határmentiség előnyei

A kommunikatív emlékezésben létrejövő elbeszélte azonosságnak kitüntetett időpontjai vannak, melyeket a szakirodalom élettörténeti fordulópontnak vagy sorseseeménynek nevez. Hatására az önazonosság, mint az élettörténet foglalatja meghasad és felnyílik, lehetőséget teremtve múltunk újraírására (Tengelyi 1998.). Az identitáspolitikával való összefüggésben arra is szükséges utalni, hogy a magyar-osztrák határon 2006-tól megszűnt határellenőrzés, illetve új kishatár-átkelők nyitása, valamint a szomszédos EU-tagállamok állampolgárai számára 2011-től megvalósuló korlátozás nélküli ausztriai munkavállalás minden bizonnyal hatással van az itt élők kommunikációs gyakorlatára.

Burgenland magyarok és horvátok lakta településein az ezredforduló után lassan érvényesülni kezdtek a határmentiségnek az előnyei is. Ennek egyik jele a helybéli magyarok közvetítőszerképének felértékelődése a magyar nyelv tanulása iránti érdeklődés fokozódásával párhuzamosan. A vasfüggöny lebontása óta az osztrákok az ún. 'keleti nyelvek' ismeretét pozitívan értékelik, hiszen a Magyarországgal való kapcsolatok normalizálódása keresletet teremtett a magyarul beszélő burgenlandi munkaerő iránt. Mivel az 1960-as évek után született magyar származású generáció a helyi dialektust sem igen ismeri, ezért a magyar nyelv közvetítésében különösen nagy jelentőségre tettek szert az iskolák. „A burgenlandi magyar falvak jelenleg paradox helyzetben vannak. Mire végre minden szinten beindult a magyar oktatás (óvoda, elemi iskola, polgári iskola, gimnázium), lassan eltűntek a magyar anyanyelvű gyerekek. Egyúttal a szülők sem tudják már átadni a nyelvismeretet, így ők is az oktatási intézményektől várják el, hogy megtanítsák gyermeküket magyarul. (...) A gyerekek, akik az iskolában sajátítják el a magyart, már egészen más nyelven beszélnek, mint szüleik és nagyszüleik” (Baumgartner 2008. 367.). Ehhez társul egy sajátos jelenség, mégpedig a hiányzó magyar értelmiség pótlásának módja. Így a pedagógusok, illetve a nemzetiségi média munkatársai olyan személyek, akik más magyar nyelvterületről kerültek ide. Nem csupán magyarországi, hanem felvidéki, délvidéki, kárpátaljai és erdélyi származású magyarok is vannak az újjászerveződő helybéli magyar kulturális élet kezdeményezői között.

4.2. Átjárás a határon és kapcsolatok az anyaországgal

Azonban mindehhez hozzá kell tenni, hogy az ausztriai magyar kisebbség egészére nézve kedvezőtlen tendenciák 1992-től kezdtek csak megváltozni. Ekkortól alakul ki olyan politikai-intézményi klíma, amely kedvezően hat a kisebbségi lét fontos elemeinek a megőrzésére és továbbépítésére. Ezek részben az osztrák EU-tagság bizonyos feltételeihez köthetők. Azonban a változások döntő része akkor következik be, amikor Ausztria már az Unió tagja lesz 1996-ban. Így az osztrák kormányoknak a 2001-ig hozott, a magyarságot kedvezően érintő törvényei nyomán újjászerveződik a helyi magyar nyelvű kultúrának néhány alapeleme (oktatás, sajtó, média), erősödik a magyar identitásra való reflexió, valamint feléledni látszik az egykori kapcsolatrendszer a természetes központokkal (Mosonmagyaróvár, Sopron, Kőszeg, Szombathely) és a kereskedelmi, kulturális hálózattal Magyarország felé.

A leglátványosabb változás azonban a korábbi hivatalos államhatárokon történő ellenőrzés megszűnése volt az ezredforduló után. Maguk az államhatárok – és ezeken belül az

eltérő adó-, illeték- és egyéb rendelkezések, jogszabályok – persze nem tűnnek el, csak ahogy a közszereplők retorikája recitálja unos-untalan: légiessé válnak. Mindez azonban nem jelenti a bemutatott és elemzett problémák eltűnését is, hiszen az események és ezek észlelése, értékelése két különböző szinten zajlik. A hétköznapi élet keretei között a térségben élők számára az életvilág változásai időben másképpen: lassabban, fokozatosabban tapasztalhatók meg, mint a politikai színtéren időnként megjelenő látványos gesztusok (1989-es határnyitás, osztrák, magyar, majd horvát EU-csatlakozás, a határellenőrzés megszűnése, a szabad munkavállalás lehetősége).

4.3. Kommunikációs stratégiák Burgenlandban

A kommunikáció praxisa felől szemlélve Burgenland helyzetét, az itt élő két nemzetiség (magyar, horvát) az egyes történelmi időszakokban változó eredményességgel építette ki kommunikációs stratégiáit. A nemzetiségi azonosságtudat ebben az értelemben olyan konstrukciós folyamat, mely létrehozza a közösséget, és megfogalmazza annak érdekeit, „nemcsak a közösségnek a társadalom más közösségeivel szemben elfoglalt általános helyzetének eredményeként, hanem azon emberek meghatározott kapcsolatainak eredményeképpen, akik ugyanazon a közösségen belül másokkal ’etnikai-politikai testületekbe’ szerveződnek. (...) Az etnikai vállalkozások minden rendelkezésre álló használható forrást felhasználnak sikerük érdekében. E források lehetnek politikaiak, gazdaságiak, illetve kulturálisak – a szokásokhoz, a nyelvhez, a valláshoz illetve más kulturális alkotásokhoz és emlékekhez kötődhetnek” (Yuval-Davis 2005. 59.).

Az ausztriai magyar népközösség szervezetei a korábbi történelmi feltételek miatt is egy jó ideig kisebb érdekérvényesítő képességgel rendelkeztek, mint az ottani horvátok. A magyar kulturális szervezetek eseményei szórványosak és többnyire szűken helyi vonatkozásúak voltak. Az 1990-es évektől a magyar kisebbség élete is megélénkült, kibővült, és gazdagabbá, tagoltabbá vált.

4.4. A longue durée szerepe és a kultúra szövegszerűsége

A burgenlandi magyar népközösség 20. századi története is megerősíti a francia Annales-kör történészei által már évtizedekkel ezelőtt vizsgált összefüggést, miszerint az emberi közösségek számára meghatározóbbak bizonyos hosszabb távú folyamatok révén kiképződő és átöröklődő kulturális-kommunikációs minták (a ’longue durée’ alakzatai), mint

az aktuális társadalmi feltételek. Esetünkben ez utóbbiak alatt az intézményes demokrácia garantált viszonyait, a jóléti társadalom elosztási rendszerét értjük az elmúlt fél évszázad Ausztriájában. Minden nyelvi-kulturális közösségben, kisebbségben munkálkodik az elismerésre való törekvés, amely szellemi és tárgyi teljesítményekben, eseményekben és intézményekben egyaránt testet ölthet. Ez a fajta legitimációs szándék a kulturális kommunikációs mező dinamikájának fő eleme, amely összefüggő és elbeszélhető formában igyekszik testet ölteni az idők során. A művelődés alakzatai szövegszerű természetűek éppúgy, mint a társadalom és a gazdaság egyéb jelenségei. Mivel azonban átfogóbbak a többinél, így olyan alapszöveggént értelmezhetők, melyek a társadalom és gazdaság további szövegeire, elbeszéléseire, diskurzusaira vonatkoztathatóak abban az értelemben, ahogy ezt Clifford Geertz megfogalmazta (Geertz 1994). A burgenlandi kisebbségek jelenét és jövőbeli esélyeit, lehetőségeit ebben az összefüggésben is érdemes lehet majd egyszer szemügyre venni.

Irodalom

BERÉNYI-KISS HAJNALKA 2012: From law to language use practices. A case study on Hungarian-speakers in Austria (utolsó letöltés: 2015. 06. 22.)

http://www.transindex.ro/images/_leo/cikkek/cikkek_50026.pdf

BENČIĆ, NIKOLA 1985: *Novine i časopisi Gradišćanskih Hrvatov*. Željezno (Knjiga XXXVIII. Hrvatskoga štamparskoga društva).

BENČIĆ, NIKOLA 1998: *Književnost Gradišćanskih Hrvata od XVI. stoljeća do 1921*. Zagreb (Prinosi za povijest književnosti u Hrvata. Autori i djela, knjiga VII.).

BREU, JOSEF 1970: *Die Kroatensiedlung im Burgenland und den anschließenden Gebieten*. Wien, Verlag Franz Deuticke.

BAUMGARTNER, GERHARD – MÜLLNER, EDMUND – MÜNZ, RAINER 1989: *Identität und Lebenswelt, Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland*. Eisenstadt.

BAUMGARTNER, GERHARD 1995: *6xÖsterreich. Gesichte und Aktuelle Situation der Volksgruppen*. Hrsg. von URSULA HEMETEK für Initiative Minderheiten. Klagenfurt, Celovec: Drava Verlag.

BAUMGARTNER, GERHARD – KOVÁCS ÉVA – VÁRI ANDRÁS 2002: *Távoli szomszédok. Jánossomorja-Andau 1990-2000*. Budapest, Regio Könyvek.

- BAUMGARTNER, GERHARD 2008a: Burgenland tartomány felállításától az Anschlussig (1922-1938). In: BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- BAUMGARTNER, GERHARD 2008b: A burgenlandi magyar kisebbség a III. Birodalomban. In: BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- BAUMGARTNER, GERHARD 2008c: Magyarok Ausztriában a rendszerváltástól napjainkig. In: BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- BAUBÖCK, R. – BAUMGARTNER, GERHARD – PERCHINIG, B. – PINTÉR, K. 1988.: ... und raus bist du! Ethnische Minderheiten in der Politik, Wien.
- BEDÉCS GYULA 1990: *Magyar sors Felsőpulyán 1921-1990*. Felsőpulya.
- Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich. Jahrgang 2000. Ausgegeben am 8. August 2000. Teil I. (BRÖ 2000.)
- Burgenländische Ungarn 2001. Burgenländisches Jahrbuch. Eisenstadt: Österreichische Volksgruppenzentrum. (BGU 2001.)
- BURGENTHAL, THOMAS 2001: Nemzetközi emberi jogok. Budapest, Helikon Kiadó.
- CALHOUN, CRAIG 1997: Társadalomelmélet és identitáspolitikák. In: Zentai Violetta (szerk.): *Politikai antropológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- CSISZÁR RITA 2008: Nyelvválasztási szabályok Alsóőrben és Bécsben. In: SZOTÁK SZILVIA (szerk.): *Őrvidéki magyarokról – Őrvidéki magyaroknak*. Kőszeg – Alsóőr, Városkapu Kiadó – UMIZ – ISNYI. 49-57.
- CSOKNYAI PÉTER – GALAMBOS IRÉNEUSZ – KELEMEN LÁSZLÓ (szerk.): Burgenland. In: *Magyarok a Világban – Kárpát Medence 2001*. Budapest, Ceba Kiadó.
- FÜR LAJOS 1988. A kisebbségi jogvédelem történetéből. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok a Kárpát-medencében*. Budapest, Pallas Kiadó, 320-324.
- GAÁL KÁROLY 1985: *Kire marad a kisködmön? Wer erbt das jankerl? - Adatok a burgenlandi uradalmi béresek elbeszélő kultúrájához/Über die kommunikationskultur der gutshofknechte im Burgenland*. Szombathely, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- GAÁL KÁROLY 1988: *Aranymadár. A burgenlandi magyar faluk elbeszélő kultúrája*. Szombathely, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- GAL, SUSAN 2002: Mi a nyelvcseré és hogyan történik? In: A. JÁSZÓ A. – BÓDI Z. (szerk.) *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- GEERTZ, CLIFFORD 1994: *Az értelmezés hatalma*. Budapest, Századvég Könyvtár.

- Grundlagenbericht der Bundesregierung über die Lage der Volksgruppen in Österreich.* 1977. Die Obere Wart, Oberwart. Bundespressdienst.
- HASLINGER, PETER: A regionális identitás kialakításának egy esete: Burgenland 1921-1938. *Regio*, 2000/4. 67-91.
- HENKE, R. 1988.: *Leben lassen ist nicht genug – Minderheiten in Österreich.* Wien, Kremayr&Scheriau Verlag.
- HERÉNYI ISTVÁN 1999: *Magyarország nyugati végvidéke.* Budapest, Argumentum Kiadó.
- HOLZER, WERNER – MÜNZ, RAINER (Hg.) 1993. *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland.* Wien, Passen Verlag.
- HOLZER, WERNER - MÜNZ, RAINER: A magyar nyelvcsoport Burgenlandban. *Regio*, 1997/1.
- HOLZER, WERNER – MÜNZ, RAINER 1993: Landessprachen: Deutsch, Kroatisch und Ungarisch im Burgenland. In: HOLZER, WERNER – MÜNZ, RAINER (Hg.): *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland.* Wien, Passen Verlag, 19–85.
- IMRE SAMU: *A felsőőri nyelvjárás.* Budapest: Akadémiai, 1971.
- KINDA-BERLAKOVICH, ANDREA ZORKA 2003: Gradišćanskohrvatski prema hrvatskom standardu. In: NEWEKLOWSKY, GERHARD (ed.): *Bosanski-hrvatski-srpski. Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca.* Wien, Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 57. 111–122.
- KISS JENŐ (szerk.) 2001. *Magyar dialektológia.* Budapest, Osiris Kiadó.
- KOVÁCS ÉVA 2008: Az élettörténeti emlékezet helye az emlékezetkutatásban. In KOVÁCS ÉVA (szerk.): *Tükörszilánkok. Kádár-korszakok a személyes emlékezetben.* Budapest, MTA Szociológiai Kutatóintézet – 1956-os Intézet.
- LUCKMANN, THOMAS 1984: *Personal Identity as an Evolutionary and Historical Problem.*
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 2000: *Kroatističke studije.* Zagreb, Matica hrvatska.
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 2005: *Rukopisne prodike iz Pannonhalme.* Željezno-Eisenstadt: Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov/Wissenschaftliches Institut der Burgenländische Kroaten (Biblioteka gradišćanskohrvatske studije 4).
- PFEIL, B. S. 1999. Die Erhaltung von Minderheitensprachen in Europa und das aktuelle Europarat-Instrumentarium. *Europa Ethnica. Vierteljahresschrift für Nationalitäten-fragen* 56. Jg. 2–18. p.
- SOMOGYI LÁSZLÓ 2001: *Die Burgenländischen Magyaren.* Felsőlövő, magánkiadás.
- Statistik Austria: (utolsó letöltés: 2015. 06. 21.)
www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/index.html

SUČIĆ, IVO (glavni urednik) 2003: *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika*, Željezo, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov.

SUPPAN, ARNOLD 1983. *Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert*, Wien.

SZEBERÉNYI LAJOS 1988: *Őrvidéki magyarok*. Felsőőr, Őrségi Füzetek.

SZÉPE GYÖRGY 2001. *Nyelvpolitika: Múlt és jövő*. Pécs, Iskolakultúra.

SZOTÁK SZILVIA 2008: Kontaktusjelenségek vizsgálata a burgenlandi magyarság nyelvében. In: SZOTÁK SZILVIA (szerk.): *Őrvidéki magyarokról – Őrvidéki magyaroknak*. Kőszeg – Alsóőr, Városkapu Kiadó – UMIZ – ISNYI. 84-97.

TENGELYI LÁSZLÓ 1998: *Élettörténet és sorseseemény*. Budapest, Atlantisz.

UJEVIC, MATE 1934: *Gradišćanski Hrvati*. Zagreb, Jeronimska knjižnica 426.

VEITHER, THOMAS 1970: *Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich*. Wien.

VEITHER, THOMAS 1979: *Das österreichische Volksgruppenrecht seit dem Volksgruppengesetz*. Wien.

VOGEL SÁNDOR 2001: A kisebbségi jogok kérdése Ausztriában. *Regio*, 2001/3.

WEISGRAM, WOLFGANG: Ungarisch im Burgenland: Die Sprache der Wächter und die der Bewachten. *Der Standard*, 5. August 2012.

WIDDER, ROLAND (Hrsg.) 2000. *Geschichte der Österreichischen Bundesländer seit 1945 – Burgenland*. Köln–Weimar: Böhlau Verlag.

YUVAL-DAVIS, NIRA (2005): *Nem és nemzet*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.

A burgenlandi kisebbségekre vonatkozó weboldalak, internetes adatbázisok (a 2015. júniusi állapot szerint)

www.aeiou.at

www.umiz.at

<http://www3.umiz.at/hu/isnyi/>

www.volksgruppen.orf.at/orf

<http://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/2593742/>

<http://tvthek.orf.at/topic/Die-Geschichte-des-Burgenlandes/9236430>

www.zigh.at/bk/rechte/htm

<http://www.kuga.at>

<http://volksgruppen.orf.at/hrvati/>

<http://www.zigh.at/nim/bk/medien.html/>

<http://volksgruppen.orf.at/kroaten/stories/ondemand/>

<http://volksgruppen.orf.at/roma/>